

EJENDOMMEN "KRISTTJØRNEN" PÅ SEJERØ

Af Johan Lange

Kristtorn-lunden på Sejerø er blevet omtalt mange gange i dansk botanisk og anden litteratur. Den ligger som bekendt i en have der hører til husmandsstedet "Kristtjørnen" ca. 1/2 km øst for Sejerby. Haven er dog først blevet anlagt omkring år 1894, omtrent samtidig med at den lille, trelængede gård blev bygget på en lod, matr. nr. 1 d, udstykket i 1893 fra Lundgård, der ligger i Kongstrup by. Før den tid lå kristtorn-lunden frit i terrænet på foden af et bakkehæld, nærmest et indhak i bakken, muligvis fremkommet ved lergravning i længst forsvunden tid, da ler var nødvendigt ved husbyggeri, bl.a. til lerklinede vægge. Indhakket er dog nu stærkt udvisket.

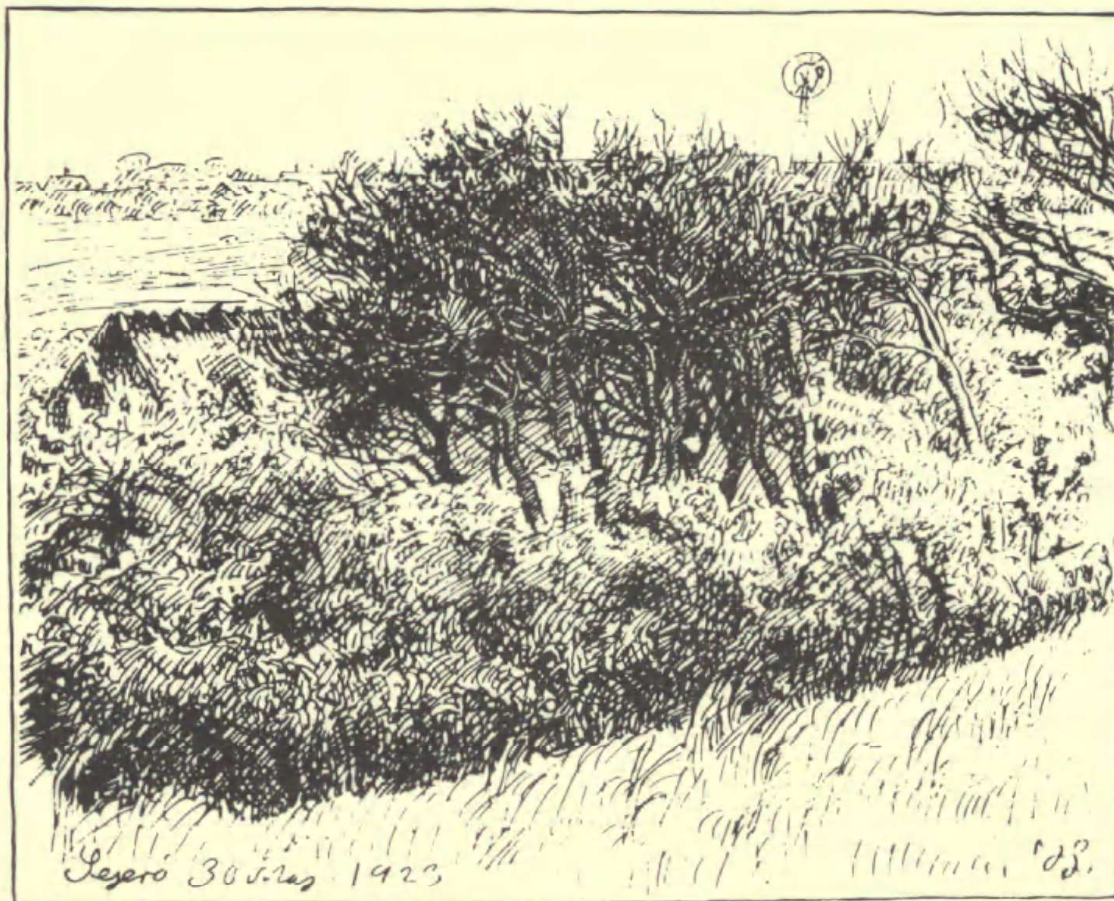
Da kristtorn-lunden i 1863 blev opdaget af videnskaben (1), mente man at det var en helt spontant fremkommet bevoksning; Sejerø måtte altså være den i Danmark østligst forekommende kristtorn-lokalitet; og den anskuelse var den eneherkende i botanikerkredse indtil Jens Østergaard i 1953 i Botanisk Tidsskrift sandsynliggjorde, at kristtornene var blevet plantet på Frederik Rostgaards foranledning (5). Mod den forestilling at lunden skulle være opstået "af sig selv" taler ifølge Østergaard det forhold, at alle planterne er af samme køn, nemlig hankøn. Da bestanden har været ganske anselig, er det usandsynligt at det kan dreje sig om frøplanter; i en stor bestand af selvsåede, evt. frøformerede planter må der sandsynligvis være omkring 50% hunplanter. Det er i hvert fald meget usandsynligt at ikke bare nogle enkelte hunplanter skulle være indblandet. Det kan derfor sluttes at der er tale om en enkelt klon, sandsynligvis aflæggere eller stiklingeformerede planter fra ét moderindivid. Yderligere må anføres, hvad allerede Achton Friis bemærkede på rejsen i 1923, at alle planterne bærer lutter tornet-tandede blade og altså udgør en type der bevarer denne ungdomskaraktter, - endnu et bevis på at det drejer sig om en enkelt klon (2).

Foruden Sejerø (og Nekselø) ejede Fr. Rostgaard også godset Krogerup, i hvis anselige park Rostgaard dyrkede adskillige planter, bl.a. kristtorn.

Når Østergaard som nævnt hælder stærkt til den anskuelse at kristtornene på Sejerø må være plantet netop af Rostgaard skyldes det oplysningen om at denne "indrettede 4 smaa Indlykke for deri at opdrage fire smaa lunde til at tiene Agerhøns til skiul" (3). Østergaard har søgt energisk efter yderligere oplysninger, f.eks. om hvilke planter der blev plantet i indelukkerne og hvor disse lå; således har Østergaard gransket både Rigsarkivets, Det kgl. Biblioteks, Matrikelvæsenets og Botanisk Centralbiblioteks arkivalier; han spørger også for-gæves, hvornår lundene er blevet tilplantet. På dette sidste spørgsmål kan der imidlertid nu gives et svar:

Kristtornlunden i 1896, set fra syd. Haven der ses foran lunden og som strækker sig om bag denne, er anlagt 1-2 år før billedet er taget. Efter Danmarks Natur 1902 sp. 225-26.

Kristtornlunden og den omgivende have set fra nordøst. Tegning af Johannes Larsen 1923. Efter Achton Friis, De danskes Oer bd. III, s. 137.

I Rostgaards dagbogsoptegnelser (4) skrives nemlig ved datoen 14. november 1729: "Gartner til Sejerø med planter". Denne noget ordknappe oplysning siger desværre intet om hvorvidt der mellem disse planter også var kristtornplanter; men i forbindelse med det faktum at fire indelukker på Sejerø er blevet beplantet for at de kunne fungere som vildtreservater ("tiene Agerhøns til skiul") turde det være sandsynligt at netop en stedsegrøn, bærbærende plante som kristtorn er blevet valgt.

Det kan således fastslås med ret stor sikkerhed at kristtorn-lunden på Sejerø er et produkt af menneskelig virksomhed, og at den er grundlagt af Frederik Rostgaard i november 1729. For mange botanikere vil lunden derved miste det meste af interessen; og den botaniske blæst der har stået om forekomsten har ingen egentlig berettigelse. Endnu i 1974 kom der særdeles mange landliggere på besøg i den lille have ved Peter Jensens gård, fordi de havde hørt der var noget sensationelt at se. Kristtorn-lunden er stadig interessant, men det må nu være meget mere af havebrugshistoriske end botaniske grunde. At gøre plantningen til så stor en botanisk sensation at det ældre ægtepar på gården må føle sig generet af turiststrømmen er i hvert fald temmelig meningsløst.

Jens Østergaard afslutter sin artikel fra 1953 med følgende bemærkning: "Den gamle kristtornlund eksisterer ikke mere. Det vil dog ikke være uden interesse at følge de 14 unge planters udvikling i fremtiden" (5). Det sidste er gjort af bl.a. undertegnede i 1956, 1967 og 1975. Det første sigter til at alle træerne frøs stærkt tilbage i de kolde vintre i begyndelsen af 1940'erne eller blev så stærkt svækket, at næsten alt overjordisk døde i de følgende år; først i løbet af 50'erne blev de sidste døde stammer fjernet, da fredningsmyndighederne til det sidste håbede at der skulle vise sig liv i enkelte af de ret tykke stammer; lunden var blevet fredet i 1920. Man kan med en vis ret sige at de rostgaardske kristtorne nu er 246 år gamle, selv om alt det overjordiske er blevet fornyet, muligvis mere end én gang. En anden kuriositet kan nævnes, nemlig at en af de små undertrykte, skråt voksende planter i gr. 11 udgår fra en skal af en stammebasis der altså har overlevet 40'ernes frostvintre i en udstrækning af få cm på begge leder. Yderligere har to skråt voksende svage planter klaret de kolde vintre.

Ved Østergaards besøg på stedet i 1952 kunne han som det fremgår af citatet konstatere at 14 unge planter var skudt op fra de endnu levende rødder. De stod indbyrdes klart adskilt og målte for de seks individers vedkommende 2,5 m i højden, resten ca. 2 m. Ved mit besøg i 1956 var der yderligere kommet nogle rods kud frem, så der kunne tælles 23 "stammer", et par af de højeste målte 3 m. Der kommer stadig nye skud op. I 1974 havde der vist sig et ca. 1/2 m højt skud og året efter i 1975 kunne der tælles 30 ± ranke planter; de mere eller mindre horisontalt til skråt voksende planter blev ikke talt med og er heller ikke indtegnet på kortet, medmindre de undtagelsesvis udgør en

Lidt af haven og kristornlundens i 1923 set fra syd. Efter Achton Friis,
De danskes Øer.

Buksbom-bedet ved indgangen til haven. Hortensia og ægte narcis i bedet. JL fot.

selvstændig gruppe; og adskillige af de 30 må have fælles rod, idet de står dels i 9 ret tætte grupper dels som 6 isolerede planter.

Det mest overraskende ved besøget var imidlertid konstateringen af planternes højde, der nu er ved at overskride den gamle kristtornlunds maksimale mål. Ni af træerne er lidt over 7 m høje, mens 14 opretvoksende planter er (meget) nær ved 7 m. Baagø anfører i 1863 højdetallet 10 alen, mens Achton Friis i 1928 angiver maksimalhøjderne 6-7 m (2). Vækstkraften er stor og kronformen spidst pyramidal, så der synes mulighed for en væsentlig større højde end den nugældende. Det hænger naturligvis sammen med de forbedrede læforhold på stedet. To ca. 12 m høje kanadiske popler i havens vestside, selvsåede ahorn og nogle hylde og syrener danner et ganske effektivt vestlæ for kristtornplanterne og den øvrige vegetation i haven. Nordvest for "Kristtjørnen" ligger, i en afstand af ca. 100 m, yderligere et hus med have og campingplads, som også bidrager lidt til lævirkningen. Imod øst udgøres læet af elme, bævreaspe (9 m høje) mirabeller og en 14 m høj kanadisk poppel.

Frederik Rostgaards kristtornlund eksisterer altså stadig, om end den er blevet stærkt decimeret i indvidtal fra 60-70 i 1863 til 30 i 1975, ligesom lunden allerede dengang, efter hvad Baagø (1) oplyser, sikkert var indskrænket i areal. Også lundens fremtoningspræg er væsentligt ændret fra en bestand af bredkuplede, pinjelignende, ofte i hinanden indfildrede kroner der mod vest var mere eller mindre hærget af vinden, til stedvis spredte slanke kegler, der forsvinder delvis imellem havens ca. 9 m høje elme og knap 6 m høje æbletræer samt et 7 m højt Grev Moltke-pæretræ. Også sveskeblommer findes.

Mellem træerne gennemkrydses arealet af et system af ganske smalle havegange med snørklet forløb, ofte kantet af håndstore strandsten og stauder, hvor træerne ikke har skygget dem ihjel; desuden findes, netop der hvor indgangen til haven flankeres af to store grupper af meget frodige frugtbuske, et ovalt bed med hortensier, juleroser og kost-fuglemælk, kantet af en buksbom-hæk, det mest markante haveelement.

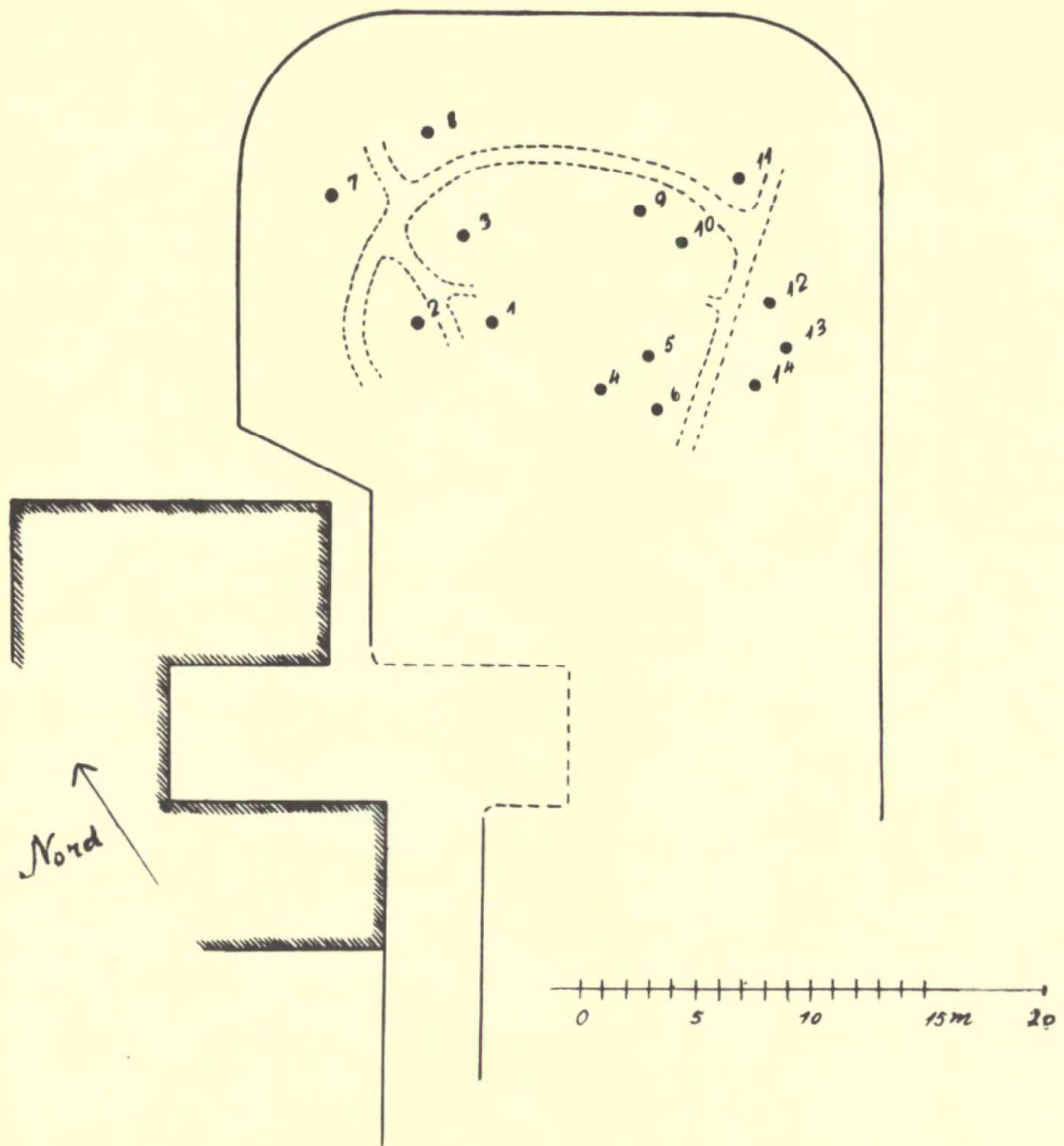
Gangforløbet og havens hele grundpræg er kun ændret lidt siden den blev anlagt i 1894 af den nuværende ejers far. Karen og Peter Jensen har sat en ære i at holde haven som den altid har været holdt; og er det end en lille, noget sammengroet have, så er den et smukt, nu 80-årigt minde om hvordan man under beskedne forhold anlagde og vedligeholdt en landbohave dengang.

Også på det lille jordstykke lige foran stuehuset ud mod vejen, hvor kun få træer og større buske skygger, vokser blomster, især løgvækster, men også stauder, udplantningsplanter og buske.

Omkring 1. maj, når løgvæksterne og de røde have-primula blomstrer, er særlig forhaven frodig og tillokkende. Efter en tør sommer som den vi havde i 1975 lider haven på skråningen slemt; på grund af de hårde vilkår her, skygge fra store træer og skrap solbestråling uden for de skyggede partier, er mange planter bukket under.

Et enkelt af kristtorntræerne ses i fuld højde midt i billedet; toppen af et andet ses lidt til højre. April 1975. JL fot.

Jens Østergaards kort over de unge, nyopvoksede rodsrud og stubskud af kristtorn efter nedfrysning i 1940-42. Efter Botan. Tidsskrift bd. 49 (1953) s. 263.

Følgende lister nævner i indførselshistorisk rækkefølge de allerfleste af "Kristtjørnens" haveplanter i 1975.

Vildtvoksende indplantede planter:

Ramsløg	<i>Allium ursinum</i>
Liljekonval	<i>Convallaria majalis</i>
Alm. Mangeløv	<i>Dryopteris filix-mas</i>
Barsvælg	<i>Galeobdolon luteum</i>
Kristtorn	<i>Ilex aquifolium</i>
Vild Gedeblad	<i>Lonicera periclymenum</i>
Storkonval	<i>Polygonatum multiflorum</i>
Bævreasp	<i>Populus tremula</i>
Brombær	<i>Rubus fruticosus</i>
Alm. Hyld	<i>Sambucus nigra</i>
Taks	<i>Taxus baccata</i>
Skovelm	<i>Ulmus glabra</i>

Middelalderlige:

Venusvogn	<i>Aconitum napellus</i>
Kantbuksbom	<i>Buxux sempervirens</i> 'Suffruticosa'
Morgenfrue	<i>Calendula officinalis</i>
Hvid Julerosé	<i>Helleborus niger</i>
Haveiris	<i>Iris germanica</i>
Dorthealilje	<i>Leucojum vernalis</i>
Haveæble	<i>Malus domestica</i>
Citronmelisse	<i>Melissa officinalis</i>
Blomme	<i>Prunus domestica</i>
Havepære	<i>Pyrus communis</i>
Fylde Sæbeurt	<i>Saponaria officinalis</i> 'Plena'
Liden Singrøn	<i>Vinca minor</i>

1600-tals:

Ahorn	<i>Acer pseudoplatanus</i>
Broget Skvalderkål	<i>Aegopodium podagraria</i> 'Variegatum'
Have-Løvemund	<i>Antirrhinum majus</i>
Fjerbusk	<i>Aruncus silvester</i>
Studenternellike	<i>Dianthus barbatus</i>
Kejserkrone	<i>Fritillaria imperialis</i>
Alm. Guldregn	<i>Laburnum anagyroides</i>
Kost-Fuglemælk	<i>Ornithogalum umbellatum</i>
Alm. Syren	<i>Syringa vulgaris</i>

1700-tals:

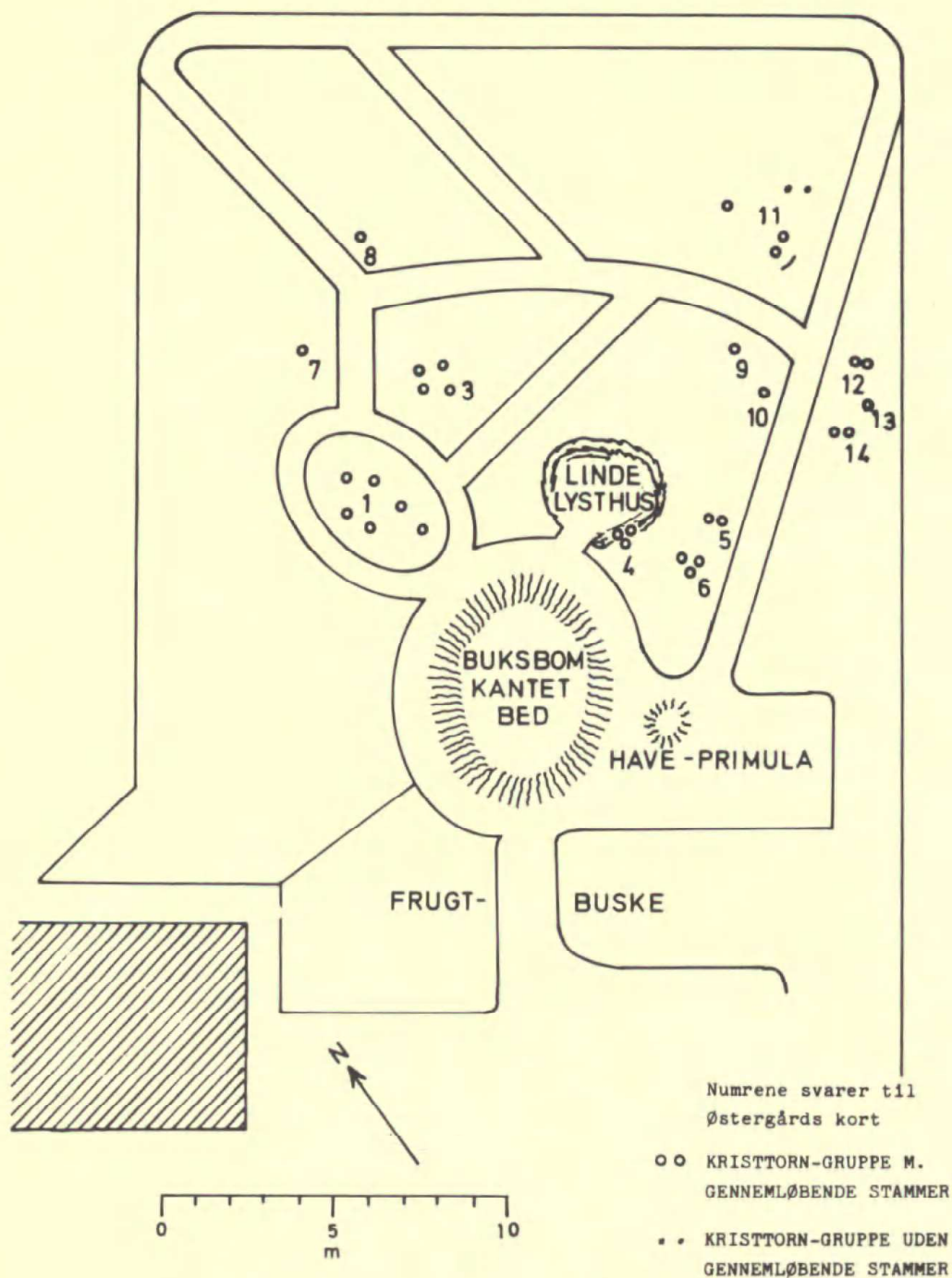
Bispehue	<i>Epimedium alpinum</i>
Narcis	<i>Narcissus x incomparabilis</i>
Landevejspoppel	<i>Populus x canadensis</i>
Haveprimula	<i>Primula x variabilis</i>
Alm. Thuja	<i>Thuja occidentalis</i>
Parklind	<i>Tilia vulgaris</i>

1800-tals:

Stor Japankvæde	<i>Chænomeles lagenaria</i>
Ædelcypres	<i>Chamæcyparis lawsoniana</i>
Kæmpemargerit	<i>Chrysanthemum lacustre</i>
Havekrysantemum	<i>Chrysanthemum morifolium</i>
Tidløs-art	<i>Colchicum byzanthinum</i>
Georgine	<i>Dahlia x variabilis</i>
Stor Hjerteblomst	<i>Dicentra spectabilis</i>
Vårguld	<i>Forsythia x intermedia</i>
Jomfrufinger	<i>Gladiolus x hybridus</i>
Brudeslør	<i>Gypsophila paniculata</i>
Brun Daglilje	<i>Hemerocallis fulva</i>
Broget Funkie	<i>Hosta undulata</i>
Hortensie	<i>Hydrangea macrophylla</i>
Kerrie	<i>Kerria japonica</i>
Staudelupin	<i>Lupinus polyphyllus</i>
Silkepæon	<i>Paeonia albiflora</i>
Pibeved-krydsning	<i>Philadelphus x hybridus</i>
Høstflok	<i>Phlox paniculata</i>
Sitkagran	<i>Picea sitchensis</i>
Japan-Pileurt	<i>Polygonum cuspidatum</i>
Blodribs	<i>Ribes sanguineum</i>
Fyldt Solhat	<i>Rudbeckia laciniata 'Plena'</i>
Kinesisk Skt. Hansurt	<i>Sedum spectabile</i>
Rød Stenurt	<i>Sedum spurium</i>
Alm. Snebær	<i>Symphoricarpus rivularis</i>

1900-tals:

Havearalie	<i>Aralia elata</i>
Kærmindesøster	<i>Brunnera macrophylla</i>
Rød Julerose	<i>Helleborus abchasicus</i>

Plan over haven 1975. Rentegnet af Kaj Svendsen.

Litteratur og andre kilder

1. Baagøe, J. (1863): Breve til Joh. Lange, nr. 2. Botanisk Centralbibliotek, København.
2. Friis, Achton (1928): De danskes Øer bd. III., s. 138.
3. Rostgaard, Fr.: Autobiografiske Samlinger, pk. 16-17, Langebeks Collectanea 184 m III., Kgl. Bibliotek, København.
4. Rostgaard, Fr.: Dagbogsoptegnelser. Ny kgl. Samling 8° 393^a. Kgl. Bibliotek, København.
5. Østergaard, Jens: Kristtornlunden på Sejerø. Botanisk Tidsskrift, bd. 49, 1953, s. 261-71.